

DATE NOI CU PRIVIRE LA CARPI ȘI PROBLEMA CONTINUITĂȚII GETO-DACE ÎN BAZINUL BISTRIȚEI*

de *CONSTANTIN SCORPAN*

Cercetări de suprafață și săpături mai vechi efectuate de Muzeul arheologic din Piatra Neamț au determinat stringerea unor bogate și deosebit de semnificative materiale și date aparținând culturii carpo-dacice din regiunea Văii Bistriței.

În vara anului 1963 s-au efectuat săpături de salvare în satul *Slobozia-Roznov* (jud. Neamț) pe dealul *Cantemir* unde, cu ocazia scoaterii lutului de către săteni, au ieșit la iveală numeroase materiale arheologice. Cercetările noastre au confirmat că în acel punct se află o așezare din secolul al III-lea e.n., situată pe terasa mijlocie de la est de Bistrița, la sud de șoseaua dintre *Roznov* și *Doina*¹.

Stratigrafia așezării se prezintă astfel: pământ vegetal de circa 10 cm, sub care urmează un strat de pământ negru-cenușiu a cărui grosime variază între 0,20—0,55 m, care suprapune un strat galben-brun gros de 0,65—1,20 m. La baza stratului de loess se află un strat amestecat din pietriș și lentile de nisip. Primele două straturi posedă material arheologic, fără a putea surprinde un strat despărțitor steril. Așezarea are un singur strat de cultură cu două nivele de locuire, corespunzând unui strat de pământ negru-cenușiu (nivelul mai nou II) și galben-murdar (nivelul mai vechi I). Nivelul mai vechi, reprezentat de un strat galben-brun, deși mai gros (0,65—1,20) este mai sărac în urme arheologice, ceea ce ar indica o locuire mai puțin intensă. Stratul mai nou, negru-cenușiu, este mai subțire (0,20—0,55) dar mult mai bogat și mai dens în urme de viață, ceea ce indică o locuire mai intensă.

Indiciile de nivele sînt reprezentate în general de bolovani de chirpic, de culoare cărămizie-roșcată sau gălbuie, cu urme de pleavă, nuiiele și birne, pământ ars la roșu, cărbuni, cenușă, ceramică, oase de animale și pietre de riu cu diametru de 10—12 cm. Rămășițele vetrelor de foc au fost puse și ele în legătură cu locuințele, însă nu s-au găsit în aglomerările de chirpic depus pe suprafață mare, aglomerări care provin de la locuințe de suprafață. Aceste vetre de foc sînt numeroase; bucățile de vatră sînt arse la cărămiziu, cu aspect nisipos, fără urme de păioase. Am izbutit să reconstituim forma și modul de construire al vetrelor².

Locuințele de suprafață au fost construite din vălătuci și nuiiele și aveau foarte probabil forma patralateră. Bordeiele au formă relativ patralateră, cu colțurile rotunjite. Avînd în vedere adîncimea mică a gropilor (între 0,40 m—0,65 m) și faptul că în interiorul lor am găsit și bucăți de chirpic,

bănuim că avem de-a face cu semibordeie care au avut la suprafața solului pereți din nuiele și vălătuci. În stratul galben-brun, nivelul I, am descoperit urmele unei locuințe de suprafață, un bordei și patru vetre de foc, iar în stratul negru-cenușiu nivelul II, patru locuințe de suprafață, patru vetre și două bordeie.

Ceramica de la Slobozia se poate împărți în două mari categorii: 1). Ceramică din pastă poroasă lucrată cu mâna; pasta este impură, cu nisip, pietricele, cioburi, pleavă, cu pereții groși, aspri la pipăit și friabili. Pereții nu sînt arși uniform și se prezintă în spătură cu mijlocul negru și fețele cărămizii. 2). Ceramică lucrată la roată, reprezentată de trei grupe: a). Ceramică cenușie de calitate superioară, lucrată la roată din pastă pură, netedă la pipăit, densă și sonoră. Citeva fragmente cu suprafața neagră lucioasă. b). Ceramică de tehnică superioară, de culoare roșie. Pasta este cărămizie sau gălbuie, suprafața fiind acoperită cu firnis sau culoare roșie. Ceramică cenușie și-a păstrat mai bine culoarea și lustrul. c) Ceramică de import, romană.

Dintre categoriile ceramice de la Slobozia, ceramica cenușie are ponderea cea mai ridicată. Interesant este însă faptul că pînă în prezent nu am găsit nici un singur fragment lucrat la roată din pastă impură, cu ingrediente mari și cu aspect zgrunțuros, cimentos, situație deosebită față de celelalte așezări carpo-dacice.

Ceramica cenușie și cea roșie îmbracă forme și tipuri caracteristice culturii Poienestii: căni cu toartă, cănițe cu toartă (cești) de tip așa-numit carpo-sarmatic, fructiere cu picior scurt, castroane cu umăr carenat, străchini, borcane fără toartă, chiupuri mari, capace special confecționate și altele. Buzele vaselor sînt sau răsfrînte în afară plat-orizontal sau îngroșate și uneori răsfrînte în interior sau simple. Unele vase au gura cu o margine înaltă cu bordură special confecționată pentru a se îmbina cu capacele. Fundurile sînt totdeauna inelare.

Decorul este reprezentat de dungi orizontale în relief dispuse pe git sau umăr, linii fin incizate, orizontale și paralele, benzi de hașuri incizate, caneluri orizontale, motive variate obținute prin netezirea pastei umede cu bețișorul, în zone rezervate nelustruite³. Lustruirea perfectă, ca și angoba roșie, reprezintă mijloace generale⁴.

Formele ceramicii poroase lucrate cu mâna sînt simple: oale fără torți, cu pereți aproape drepecți sau cu umerii ușor proeminenți, vase tronconice, cești (cățui), vase miniaturi. Decorul acestor vase este reprezentat de briuri în relief orizontale sau oblice, care pot fi simple, în muchie ascuțită, rotunjite, împletite, întrerupte de impresiuni sau alveole, triunghiuri și ceruțele în relief, butoni mici cilindrici, incizii în benzi, valuri și crenguțe de brad.

Ceramica de import este prezentă prin două fragmente de castroane, de culoare cărămizie, net superioare ceramicii indigene de cea mai bună calitate. Unul este acoperit cu angobă roșie pe ambele fețe, celălalt numai în interior și pe față — în partea superioară. De asemenea s-a găsit un număr mare de fragmente de amfore, din pastă zgrunțuros-zaharoasă aspră la pipăit, de culoare gălbuie-roz sau bej, cu git îngust și înalt, buza îngroșată inelar la exterior, avînd două toarte, pîntecele bombat și decorat cu caneluri largi, orizontale și paralele și fundul terminat într-un cilindru de buton⁵. Pe gitul unei amfore se află un semn în formă de X, pictat cu roșu.

Ceramica de la Slobozia își găsește analogii în așezările din secolul al III-lea e.n. de la Dărmănești, Lutărie, Petricica (Piatra Neamț), Văleni-Roman, Dealul Cărmidăriei — Botoșani ca și în necropolele de la Poieniști, Pădureni, Gabăra, Dochia — P. Neamț, Butnărești-Roman ⁶.

Pe lângă ceramică amintim câteva din obiectele mai semnificative. Patru rîșnițe rotative (părțile lor superioare — catillus) cu fețele puternic lustruite datorită lungii întrebuințări, sînt confecționate din rocă locală ⁷. S-au mai descoperit un brăzdor de plug din fier, de tip dacic, din care lipsește virful ovoidal, două fusioale de lut, una bitronconică și una cilindrică plată, decorate cu două șiruri paralele de găurele pe ambele fețe, trei perle de sticlă și două de calcedonie sferoidale, un cercel de bronz dintr-un fir simplu îndoit la un capăt și înfășurat, iar la celălalt terminindu-se într-un cîrlig. Aceste obiecte își găsesc analogii în aria culturii Poieniști.

De asemenea 2 fibule: una fragmentară, din bronz, cu arc semicircular, cu piciorul terminat într-un buton, cu plăcuță de oprire și un nod la punctul de întîlnire al arcului cu piciorul. Fibula noastră își găsește analogii la Pădureni, Gabăra, Poieniști și Dărmănești și se datează în secolul al III-lea e.n. La — 1,20 m a apărut a doua fibulă de bronz, cu arc semicircular, resort bilateral, și piciorul întors pe dedesubt și cu înfășurare în punctul de întîlnire al arcului cu piciorul. Se datează în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. (prelungindu-se și în secolul al IV-lea e.n.) ⁸.

Stratul de cultură foarte gros, abundența inventarului și a urmelor de viață atestă o locuire intensă, continuă și de lungă durată. În urma analizei materialului descoperit, datăm așezarea de la Slobozia în secolul al III-lea e.n. ¹⁰. Dacă acredităm ipoteza că în această regiune descoperirile de tip Sintana de Mureș aparțin celei de-a doua jumătăți a sec. IV e.n., putem presupune că așezarea carpo-dacică de la Slobozia a dăinuit și la începutul secolului al IV-lea e.n.

Observațiile făcute pînă în prezent ne indică viața pașnică a locuitorilor acestei așezări deschise, lipsită de orice urmă de șanț sau val de apărare. În momentul alegerii locului de așezare oamenii acelei epoci nici măcar nu și-au pus probleme legate de apărare, interesindu-i numai condițiile geografice și economice, întrucît așezarea este ușor accesibilă pe orice latură ¹¹. Ocupația principală era agricultura (înțelegind prin aceasta și creșterea vitelor) documentată la Slobozia prin cele patru rîșnițe rotative, fierul de plug, seceră și păioasele din chirpic ca și de numărul foarte mare al oaselor descoperite.

Cercetările noastre de suprafață au identificat în ultimii doi ani un număr însemnat de așezări carpice din sec. III e.n., în regiunea Văii Bistriței, cu ceramică analogă celei de la Slobozia-Roznov. Astfel de descoperiri au fost făcute la *Mastacăn*, *Dușești*, *Mănioaia*, *Birlești*, *Ghigoești*, *Girov*, *Bălănești*, *Borlești*. La *Gircina* am găsit pe lângă ceramica caracteristică și două rîșnițe rotative din piatră. În muzeul din Piatra Neamț se află o amforă, întreagă, descoperită la *Cîndești* (jud. Neamț), identică celor de la Slobozia, Gabăra și Poieniști.

La *Dochia* (jud. Neamț) în punctul numit „La perdele” a fost cercetată printr-un mic sondaj de salvare o necropolă de incinerare ¹². Au fost descoperite trei morminte cu resturile incinerate depuse în urne și un mormint cu oasele calcinate și cenușa depuse direct pe pămînt. Pe lângă oasele calcinate

și cenușă au fost găsite mărgelile poliedrice de sticlă roșie și albă, mărgelile de chihlimbar, sferoidale de calcedonie și o fibulă de bronz, cu piciorul în formă de teacă. Am datat necropola de la Dochia în secolul al III-lea e.n. La Dochia, pe aceleași locuri a fost descoperită întâmplător și o monedă de bronz din vremea lui Gordian al III-lea (bătută la Nicaea între 238—244 e.n.).

În satul *Mastacăn*, cumuna Dragomirești a fost descoperit un depozit de unelte agricole dacice format din două brăzdare de plug, două coase și trei seceri ¹³. Au mai fost descoperite două fragmente ceramice (secoase din aceeași săpătură: un picior al unei fructiere cu picior scund, de tehnică superioară, culoare cenușie și o tortiță dintr-o căniță roșie de tip carpo-sarmatic). Ambele aparțin culturii Poienesti din Moldova secolului al III-lea e.n. În apropierea locului depozitului cercetările noastre de suprafață au descoperit o bogată și întinsă așezare, datată pe baza ceramicii în secolul al III-lea e.n.

Brăzdarile de plug au dimensiuni variate. Unul are o lungime de 14 cm, celălalt de 23 cm, iar lățimea tăișului variază de la 5,8 cm la 4,3 cm. Această unealtă este formată dintr-o bară aplatizată din fier care are la una din extremități un cîrlig pentru fixare, iar la cealaltă ia forma unei linguri ovoidale. Deși mincate de rugină starea lor de conservare este bună. Virfurile sînt însă puternic tocite.

Coasele au dimensiuni de la 50 cm, la 52 cm lungime și de la 3,5 la 3,8 cm lățime. Sînt relativ bine păstrate cu toată acțiunea puternică a ruginii. Lama din fier, aproape dreaptă, se îngustează treptat spre vîrf, curbîndu-se ușor la cele două extremități. Baza se termină într-un cui (cîrlig) de fixare perpendicular la lamă.

Secerile au lungimi de 15,5 cm, 26 cm, 28 cm, iar lățimea maximă de 2,3 cm, 2,2 cm și 3 cm. Confectionate din fier, puternic deteriorate de rugină, au la extremitatea groasă cîte un cîrlig de fixare identic cu al coaselor. Aproape de miner lama are o curbura ceva mai accentuată. Una din seceri are cîrligul de fixare pe mijlocul lamei, la 2 cm de capăt. Altă seceră are și un inel de fier pentru a întări fixarea toporiștei ¹⁴.

Tipul de brăzdar de fier dacic este bine cunoscut din numeroasele descoperiri recente de pe teritoriul României. Dintre acestea unele aparțin așezărilor, altele depozitelor, cele mai multe descoperiri fiind transilvănene. În orice caz, pentru Moldova descoperirile similare sînt foarte rare, din literatura de specialitate fiindu-ne cunoscut numai fierul de la Poiana ¹⁵. La lista descoperirilor de pînă acum ¹⁶ adăugăm depozitul în discuție de la Mastacăn, singurul depozit de unelte agricole dacice din Moldova. Analogii însă se mai pot face cu încă cîteva descoperiri inedite din Moldova și anume: în cetatea de piatră de la Bitca Doamnei s-au descoperit două brăzdare identice (unul fragmentar), la Slobozia un brăzdar fragmentar, iar la Văleni-Roman un brăzdar întreg. Asemenea fiare de plug au fost folosite o perioadă lungă din secolul al II-lea î.e.n. pînă în secolul al III-lea e.n., fiind considerate astăzi în unanimitate drept specifice geto-dacilor.

S-a încercat stabilirea a trei tipuri evolutive. ¹⁷ Descoperirile din Moldova nu confirmă însă o asemenea evoluție. Formele din secolul al II-lea și al III-lea e.n. nu sînt mai evaluate decît cele din secolele precedente. Exemplarul de la Bitca Doamnei are capătul triunghiular, bine dezvoltat, la fel cu cele din Transilvania, iar cele de la Mastacăn din sec. III e.n. au capătul

mai îngust decît cel de la Poiana sau de la Bitca Doamnei din sec. I î.e.n. — sec. I e.n. Mai probabil este faptul că în Moldova s-a folosit același tip de brăzdar de plug o vreme foarte îndelungată. Brăzdarele de plug de la Mastacăn sînt identice cu cele de la Poiana sau Bitca Doamnei, dar au virful foarte tocit datorită lungii întrebuintări. Nici în Transilvania nu pare plauzibilă evoluția amintită, intrucît fiarele de plug de la Grădiștea Muncelului (sec. I î.e.n. — sec. I e.n.) nu sînt mai puțin dezvoltate decît cele de la Lechința de Mureș (sec. II-III e.n.). Ceea ce s-ar putea afirma este, că brăzdarele din Transilvania au capătul triunghiular mai lat decît cele din Moldova și Muntenia. În ceea ce privește brăzdarul de lingă Mangalia, datat în sec. II—III e.n., credem că el nu atestă o fază evoluată a fierului de plug dacic, ci este dovada influenței romane grefate pe puternica tradiție autohtonă. Aceasta arată că, chiar în sec. II-III e.n. și chiar în Dobrogea, populația locală nu renunțase la fierul tipic dacic, cu toate că-i aplică unele modificări după modelul roman.

În legătură cu originea fierului de plug dacic s-a spus că, probabil, ar trebui căutată în civilizația sudică, elenistică¹⁸. Părerea noastră este că, de fapt, numai ideea inovatoare a folosirii fierului la rărița de lemn, în vederea ușurării muncii și sporirii randamentului, a putut veni din sud, luînd în considerație aria de răspîndire și epoca folosirii. Sîntem înclinați să credem că brăzdarul de fier cu capăt în formă de lingură și cu cîrlig de fixare perpendicular ar putea fi considerat o creație traco-dacică dacă nu chiar dacică, la care s-a ajuns în urma acumulării unei îndelungi experiențe în practica agriculturii. Dacă influența din afară ar fi fost mai puternică, dacii ar fi adoptat de la început forma mai evoluată și mai productivă a fierului lat și puternic¹⁹.

Descoperirile de coase din țara noastră sînt foarte reduse și se rezumă la cîteva din Transilvania, din perioada sec. II î.e.n. — sec. I e.n. Pentru Moldova, literatura de specialitate nu ne prezintă nici un exemplar. În muzeul din Piatra Neamț am identificat recent o coasă de fier de tipul cu cîrlig de fixare (avînd lungimea de 41 cm și lățimea de 5,5 cm), identică celei descoperite la Grădiștea Muncelului și Strimbu, dar deosebită de cele de la Mastacăn prin lățimea și curbura accentuată. Ea provine dintr-o descoperire întîmplătoare de la Calu (unde se află și cunoscuta așezare dacică). Coasele de la Mastacăn sînt singurele din România care dovedesc persistența și continuitatea acestei unelte agricole în secolele II—III e.n. Acest tip de coasă, cu lama relativ subțire, foarte ușor curbată, aproape dreaptă, se deosebește de exemplarele din Transilvania, constituind un tip aparte. În urma descoperirilor de pînă acum de pe teritoriul patriei noastre îndrăznim să stabilim următoarele tipuri de coase: 1 a) coasa cu cîrlig de fixare perpendicular pe lamă, cu lama puternic curbată și lată (Grădiștea Muncelului, Strimbu, Piatra Craivii, Calu)²⁰, 1 b) coase cu cîrlig perpendicular pe lamă, cu lama îngustă și aproape dreaptă, cu foarte ușoare curburi la extremități (Mastacăn), 2) coase cu limbă de fixare sau gaură de înmănușare²¹.

Descoperirile de seceri sînt numeroase în Transilvania, iar în Moldova găsim analogii la Poiana. De asemenea, la Văleni-Roman au fost decoperite două seceri, la Bitca Doamnei o seceră cu cîrligul pe mijlocul lamei și la Slobozia-Roznov un fragment de seceră de același tip. Și în privința secerilor putem deosebi trei tipuri: 1 a) seceri cu cîrlig și curbura accentuată, 1 b) seceri cu cîrlig și curbura puțin accentuată și 2) seceri cu limbă sau peduncul. Nu

putem însă, în stadiul actual al cercetărilor, preciza evoluția secerilor, intrucît primele două tipuri le întâlnim împreună și în sec. II-I î.e.n. dar și în sec. II—III e.n. Secera cu limba la mîner ar putea fi considerată drept forma cea mai evoluată; cu toate acestea nu putem afirma că ea ar deriva din tipul 1 a sau 1 b, intrucît la Poienestii (sec. III e.n.) s-a găsit o seceră cu peduncul, dar și la Bîtea Doamnei (sec. I î.e.n. — sec. I e.n.) a fost descoperită o seceră asemănătoare (cu lungimea de 32 cm și lățimea de 4 cm). Mai probabilă ni se pare ipoteza că cele două tipuri, cel cu cîrlig și cel cu limbă la mîner, atît la seceri cît și la coase, s-au născut independent în spații diferite. În acest sens considerăm tipul cu cîrlig de fixare fiind mai legat de cultura dacică, iar cel cu limbă la mîner indicînd și o influență din afară.

Dacă considerăm că brăzdarul cu vîrf triunghiular este dacic și observînd că pentru fixarea toporiștei la seceri și la coase s-a ajuns la aceeași rezolvare (cui perpendicular pe lamă), putem considera că toate cele trei categorii de unelte agricole reprezentate în depozitul de la Mastacăn au o origine comună, dacică²².

În încheiere, depozitul de unelte agricole de la Mastacăn ne permite următoarele concluzii: a) este singurul depozit de unelte dacice din Moldova; b) coasele de la Mastacăn reprezintă un tip deosebit, necunoscut pînă astăzi pe teritoriul țării noastre; c) depozitul conține în exclusivitate unelte agricole de bază, iar tezaurizarea lor subliniază rolul pe care îl jucau în viața dacilor liberi, d) demonstrează că agricultura în Moldova era dezvoltată și că se efectua cu aceleași unelte; e) este încă o dovadă a unității culturii materiale și spirituale a dacilor de pe ambii versanți ai Carpaților în sec. III e.n., cu deosebire existente însă, determinate de condițiile istorice deosebite, dovadă care se adaugă celor apărute odată cu descoperirea cetății de piatră de la Bîtea Doamnei; f) în stadiul actual al cercetărilor arheologice care, prin cetatea dacică de la Bîtea Doamnei indică faptul că Moldova nu a rămas în afara nu numai a influenței, dar și a expansiunii armate romane, depozitul de unelte agricole de la Mastacăn confirmă teza persistenței și continuității geto-dacice în Moldova în prima jumătate a mileniului I e.n.

Descoperirile monetare din ultimii ani aduc și ele o contribuție la problema în discuție.

La Rediu (jud. Neamț), lucrările agricole au scos la suprafață un mic vas care conținea monede de argint (denari) din vremea imperiului roman. Vasul nu a putut fi recuperat, ci numai un număr de 87 piese repartizate pe împărați după cum urmează: Vitellius — 4, Vespasian — 13, Domitian — 4, Nerva — 3, Traian — 17, Hadrian — 11, Antonin Piul — 11, Faustina I — 7, Marc Aureliu — 7, Faustina II — 5, Lucilla — 1, Crispina — 2. Nu știm însă cu siguranță care a fost ultima monedă a tezaurului de la Rediu și deci nu putem preciza data îngropării în pămînt.

În satul *Puriceni*, com. Borlești, jud. Neamț cu ocazia săpării unei gropi a fost descoperit la 0,65 m un vas de lut plin cu 1152 monede de argint imperiale romane. Acest tezaur împreună cu vasul său a putut fi recuperat în întregime. Vasul este o cană de tehnică superioară, culoare cenușie, toarta fiindu-i ruptă din antichitate.²³ Cele 1152 de monede au fost emise în vremea următorilor împărați: Nero — 11, Galba — 3, Otho — 6, Vitellius — 15, Vespasian — 173, Domitian — 55, Nerva — 21, Traian — 201, Hadrian — 185, Sabina — 23, Antonin Piul — 150, Faustina I — 74, Marc Aureliu — 104,

Faustina II — 59, Lucius Verus — 21, Lucilla — 15, Crispina — 9, Septimiu Sever — 2. Îngroparea în pământ a acestui tezaur trebuie pusă în legătură cu evenimentele petrecute la sfârșitul secolului al II-lea e.n., între anii 193—211, pe teritoriul Moldovei de atunci. Epoca Severilor este considerată în general drept o epocă de înflorire și de restabilire a autorității imperiului roman în provincii, însă teaurizările în discuție atestă o perioadă de neliniști și frământări la granița de răsărit a Daciei ²⁴. Vasul în care au fost ascunse monedele dovedește că proprietarul lor era de origine autohtonă. Aceste teaurizări documentează și diferențierile sociale existente la sfârșitul secolului II e.n. și începutul celui de al III-lea. Tezaurul de la Puriceni a aparținut unui proprietar deosebit de bogat, dacă ne gândim că în Moldova nu s-a mai descoperit un tezaur de monede imperiale de o asemenea mărime. Tezaurele aduc o contribuție și la problemele continuității dacice în Moldova, întrucât teaurizarea a durat începând de la mijlocul sec. I e.n. până la sfârșitul sec. II e.n., efectuată în sinul unei familii autohtone.

Descoperirile prezentate mai sus ridică importante probleme referitoare la populația Moldovei în prima jumătate a mileniului I e.n., adăugând noi fapte tezei unității și continuității culturii geto-dace.

La Bitca Doamnei a fost descoperită și cercetată o cetate dacică cu ziduri de piatră, datată în perioada sec. I î.e.n. — sec. I e.n. ²⁵, identificată, foarte probabil, cu antica Petrodava ²⁶. Ea constituie o dovadă de cea mai mare valoare în demonstrarea unității statului dac pe ambii versanți ai Carpaților.

Sfârșitul cetății a fost pus în relație directă cu ocuparea romană a Moldovei. După căderea Petrodavei, viața geto-dacilor în bazinul Bistriței a continuat, fenomen reflectat atât de numeroasele așezări și necropole de tip Poienești, descoperite în această regiune, cât și de tezaurele monetare sau depozitele de unelte (așa cum am văzut mai sus).

La *Doina* — Girov, a fost descoperită o necropolă de înhumăție, de tip Sintana — Cerneahov, datind din sec. IV e.n. (materialele, inedite, în muzeul din Piatra Neamț). Revelator ni se pare faptul că dintr-un total de 17 vase, un număr de cinci, lucrate la roată, din pastă cenușie, au cu certitudine o origine locală geto-dacă (carpică), aflându-și analogii în lumea carpică din sec. III e.n. Necropola de la Doina conține, așa dar, în ceramică, noi dovezi ale continuității geto-dacice.

Cele de mai sus încearcă să completeze, prin descoperirile din zona subcarpatică a Moldovei (o regiune bine cunoscută prin monumente dacice din perioada sec. I î.e.n. — sec. I e.n.) imaginea arheologică a continuității populației autohtone din Moldova, din sec. I până în sec. IV e.n. ²⁷.

NOTE

* Prezenta lucrare a fost întocmită în anul 1965 și predată pentru publicare în anul 1973.

¹ Așezarea a fost distrusă în mare parte de către săteni care au scos timp de mai mulți ani lut. Ea se întinde pe o suprafață de circa 4—5 ha. S-au efectuat trei secțiuni în zona afectată de lutărie și s-au taluzat malurile adnci, fapt care ne-a permis unele observații stratigrafice importante.

- ² Pe suprafața netezită a pământului se întindea un strat de lut gros de circa 2—3 cm în care sau direct pe pământ, se puneau una lângă alta pietre plate de riu (de dimensiuni între 0,04—0,20 m) acoperite de un alt strat de lut simplu, gros de 4—10 cm. Crusta vetrei are netedă, arsă până la pietrificare și de culoare cenușie. S-au observat fețuiele succesive ale suprafețelor vetrelor. Forma era obișnuit patrulateră (după un fragment de vatră de la un colț) iar marginile drepte și simple, fără gardină.
- ³ Linii sau benzi late, lucioase, care pot fi drepte, orizontale, verticale, oblice, întretăiate sau nu, în valuri, zigzaguri, hașuri. Deseri întâlnim crenguța de brad. Într-un caz, deasupra umărului carenat se vede un șir de triunghiuri mate, rezervate în pasta lustruită.
- ⁴ Ceramica cărămizie este decorată uneori cu dungi orizontale, paralele, de culoare roșie. Într-un caz am întâlnit și dungi pictate pe pereții interiori. În dreptul torților nu are finis sau angobă, după cum cea cenușie nu are lustru.
- ⁵ Aparțin tipului de amforă răspândit în sec. III e.n., găsim și analogii la Poienești, Gabăra, Dochia, Cindești. Numărul foarte mare al amforelor din așezările și chiar din necropolele carpo-dacice, tehnica relativ neglijentă pe care o denotă mai ales torțile vaselor, la care adăugăm informația descoperirii în Moldova a unui cuptor pentru ars ceramica care conținea și o astfel de amforă de tip roman, ne face să bănuim o producție locală, de imitație. Faptul nu ni se pare izolat dacă ne gândim că dacii au imitat și monede macedonene sau grecești, cupe de tehnică deliană și chiar amfore grecești stampilate (cf. și V. Canarache, *Importul amforelor stampilate la Istria*, 1957, p. 387—389 și D. V. Rosetti, *Un depozit de unelte, câteva ștampile anepigrafice și o monedă din a doua epocă a fierului*, în *SCIV*, II, 1960, p. 395—399). Cu toate că sondajul nostru nu a întâlnit dovezi sigure ale practicării olăritului în așezarea de la Slobozia, după spusele localnicilor reiese că, cu ocazia săpării lutului, ar fi fost distrus un cuptor de ars ceramică, cu multe vase întregi.
- ⁶ Radu Vulpe, *Săpăturile arheologice de la Poienești din 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p. 213 și urm.; Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 253.; A. Nițu, *Sondajele de la Piatra Neamț*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 366—370; C. Mătasă, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 344—346; N. Zaharia, *Sondajul de la Botoșani „Dealul Cărmidăriei”*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 461 și urm.; I. Antonescu, *Săpăturile de la Gabăra-Porcești*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 473 și urm.; Sebastian Morintz și Gh. Bichir, *Săpăturile de la Pădureni*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 489; *ibidem*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 450; C. Scorpan, *Necropola carpică de la Dochia*, în *Arheologia Moldovei*, V, p. 331, materialele de la Butnărești, inedite, în muzeul din Piatra. Săpăturile de la Văleni și Brad, încă inedite.
- ⁷ Una dintre ele este confecționată dintr-o rocă identică cu stînca sarmațiană de la Șerbești, județul Neamț.
- ⁸ Vezi rapoartele de săpături de la nota 6. Fibula noastră are o plăcuță foarte mică raportată, de exemplu, la cea de la Dărmănești sau Pădureni. Mulțumesc și pe această cale tov. Gh. Bichir pentru ajutorul acordat în interpretarea materialului de la Slobozia.
- ⁹ Își găsește analogii în aria culturii Poienești. O fibulă asemănătoare la Gabăra (vezi I. Antonescu, *op. cit.*, p. 454, fig. 6/1).
- ¹⁰ Un fapt însemnat după părerea noastră este că deocamdată nu au fost identificate straturi separate, așezări sau necropole datate strict în secolul al II-lea e.n., care să reprezinte etape de legătură între sec. I e.n. cu secolul al III-lea e.n. Așa se explică greutatea stabilirii caracteristicilor și formelor specifice secolului al II-lea e.n., unii cercetători fiind înclinați a coborî limita inferioară a complexelor de sec. III e.n. până în sec. II e.n. (de exemplu la Dărmănești și Lutărie-Piatra Neamț). Este necesar să coroborăm aici și să încercăm să stabilim relații între datele arheologice și cele istorice ale epocii. Vremelnică cucerire romană a teritoriului dacic din Moldova, soldată cu distrugerea fortificațiilor, mai ales a celor de pe înălțimi, poate fi considerat evenimentul care a întrerupt la începutul secolului al II-lea e.n. dezvoltarea firească a vechilor așezări (Bitca Doamnei, Cozla) care sînt părăsite. Un nou avînt se constată în cursul secolului al III-lea, perioadă căreia îi aparțin numeroase așezări și necropole, apărute însă în alte puncte decît cele vechi. Din punct de vedere etnic, populația din nordul Moldovei în sec. II e.n. era cea a costobocilor. După celebra lor invazie împotriva imperiului roman, vor fi atacați, după anul 170, de

hasdingi și lacringi, iar de la această dată nu se va mai pomeni nimic despre costoboci. În secolul al III-lea e.n. populația Moldovei de nord era carpică. Desigur, nu credem în dispariția totală a tribului costobocic de pe teritoriul Moldovei, dar în același timp nu putem acredita ideea că aceleași așezări ale culturii Poienești din secolul al III-lea e.n. care aparțin deci carpilor, puteau fi locuite în secolul al II-lea e.n. de către costoboci care, de fapt, la sfârșitul acestui secol își părăsesc majoritatea așezărilor. În plus, cultura materială a costobocilor a fost identificată uneori cu cultura Lipicka, cultură similară cu ultima fază Latène de la noi, deosebită de cultura Poienești din sec. III e.n. (vezi M. Smiszko, T. Sulimirski și K. Myczkowski, *Matériaux de l'époque romaine au sud-est de Pologne*, după recenziea lui R. Vulpe, în *Revista istorică română*, IV, 1954, p. 320. De asemenea N. Gostar, *Ramura nordică a dacilor — costobocii*, în *Buletinul Universităților „V. Babeș” și „Bolyai”*, Cluj, I, 1956, 1—2, p. 183, și urm., și D. Tudor, *Răscoale și atacuri „barbare” în Dacia romană*, Editura științifică, 1957). Un moment de intrerupere este indicat și de îngropările de tezaure monetare de pe teritoriul Moldovei din anii 180—190 și 196 e.n., în vreme ce în timpul invaziei costobocice din 170 nu cunoaștem nici un tezaur (cf. B. Mitrea, *Contribuții numismatice la istoria triburilor geto-dacice din Moldova din a doua jumătate a secolului al II-lea e.n.*, în *SCIV*, VII, 1—2, 1956, p. 159 și urm.). S-ar putea ca așezările care vor fi descoperite și datate sigur în sec. II e.n. să prezinte o cultură materială mai apropiată de ultima fază Latène, completînd o verigă necesară documentării unei continuități depline, între sec. I și III e.n. (vezi R. Vulpe și Ec. Vulpe, *Les fouilles de Poiana, campagne de 1927*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 253—351).

¹¹ Așezări deschise sînt și cele de la Dărmănești și Lutărie (Piatra Neamț), Dealul Cărmădăriei (Botoșani), unde nu s-a descoperit nici o urmă de fortificație.

¹² O prezentare mai detaliată la C. Scorpan, *op. cit.*

¹³ Unellele au fost descoperite în punctul „La Mijloace”, depuse direct pe pămînt la adîncimea de 0,60 m într-un strat negru-cenușiu.

¹⁴ Probabil că mînerul se fixa, atît la seceri cît și la coase în același mod și anume prin introducerea cuiului de fier în lemnul mînerului, fixare ce putea fi întărită printr-un inel de fier. În acest fel toporiștea era de fapt un mîner în prelungirea lamei, coasele nefiind altceva decît niște seceri mai mari, cu altă destinație, fiind ușor de folosit cu o singură mînă. Dacă coasele dacice ar fi avut cozile asemănătoare cu cele de azi, cuiul ar fi trebuit să aibă o altă poziție, oblică și nicidecum perpendiculară pe lamă.

¹⁵ Radu Vulpe, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des dernières fouilles de Poiana en Basse-Moldavie*, în *Dacia*, NS, I, 1957, p. 147, fig. 3.

¹⁶ Lista descoperirilor la I. H. Crișan, *Un depozit de unelte descoperit la Lechința de Mureș*, în *SCIV*, XI, 2, 1960, p. 292—294 și la I. Berciu și Al. Popa, *Depozitul de unelte dacice de pe muntele Strîmbu de lîngă Grădiștea Muncelului*, în *SCIV*, XIV, 1963, 1, p. 155—158. O descoperire recentă este cea de la Dedrad, raionul Reghin, unde în cuprinsul unei așezări din epoca romană s-au găsit 5 brăzdare de tip dacic și unul de tip roman (cf. D. Protase, *Descoperiri arheologice, în Tribuna*, Cluj, anul VIII, nr. 51, p. 8).

¹⁷ Primul, avînd capătul triunghiular mai îngust și mai modest (și aici ar intra exemplarele din Moldova și Muntenia), al doilea cu vîrf mai dezvoltat și mai lat (ar intra exemplarele de la Grădiștea Muncelului) și al treilea tip care are capul ca o suprafață plană, asemănător cu a unei cazmale (exemplarul de lîngă Mangalia datat în sec. II—III e.n.) (cf., D. V. Rosetti, *op. cit.*, p. 393—394).

¹⁸ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 298.

¹⁹ Tracii sud-dunăreni au cunoscut și ei un brăzdar de fier, oarecum deosebit de cel tipic dacic, cu corp foarte lung și subțire și cu vîrf mic, dar nici un exemplar nu poate fi datat anterior secolului al II-lea î.e.n. Faptul că dacii ajung încă în sec. II î.e.n. (Popești) la un brăzdar superior celui folosit în epoca romană de tracii sud-dunăreni (sec. II e.n.) întărește bănuiala noastră.

²⁰ C. Daicoviciu și colab., *Șantierul Grădiștea Muncelului*, în *SCIV*, III, 1952, p. 300—301, fig. 49 și în *SCIV*, IV, 1953, p. 169; *Istoria României*, vol. I, București, 1960, fig. 59; I. Berciu și Al. Popa, *op. cit.*, p. 154 și 158.

²¹ V. Părvan, *Getica*, București, 1926, p. 337.

²² Nu lipsit de semnificație este faptul că aceste cîrlige de fixare perpendiculare pe lamă se întîlnesc și în epoca feudală timpurie. O asemenea supraviețuire se constată la

coasele descoperite în complexul feudal timpuriu de la Bîtca Doamnei — Piatra Neamț (sec. XII) (cf., Constantin Scorman, *Le complexe archéologique féodal de Bîtca Doamnei*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 451, fig. 7/3.

- ²² Are o înălțime de 14,9 cm, diametrul maxim de 13,4 cm, buza ușor îngroșată și răsfrintă în afară, pîntecele bombat și fundul inelar. Pe umăr are o muchie în relief iar toarta este ușor supraînălțată. Suprafața vasului este corodată și nisipoasă.
- ²⁴ Încă din timpul domniei lui Commodus (180—192) se produce o puternică mișcare a triburilor care veneau din nord-estul Europei și care determină puternice frământări în aceste regiuni. Astfel se pot explica numeroasele tezaure îngropate în vremea împăratului Commodus: 3 lângă Moscova, 2 în Bielorussia, 6 în Ucraina, 6 în Polonia, 7 în Moldova ca și îngroparea a 6 tezaure monetare în vremea lui Septimiu Sever (anul 196) (Cf., B. Mitrea, *op. cit.*, p. 165, și N. Gostar, *op. cit.*, p. 196).
- ²⁵ N. Gostar, în *Om C*, București, 1965, p. 81—86; Idem, *Les citadelles daces en Moldavie*, în *Actes du VIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Prague, 1966, 2, Praga, 1971, p. 912—913.
- ²⁶ Primul care a intuit aceasta, a fost Gh. Asachi, idee reafirmată apoi de Vl. Georgiev, C. Mătasă, ș.a. Al. Vulpe, în *Ptolemy and the Ancient Geography of Moldavia*, în *StCl*, VI, 1964, p. 233, conturează în mod științific harta Moldovei antice, fixînd Petrodava la Piatra Neamț.
- ²⁷ Vezi și C. Scorman, *Problèmes de la continuité des gëto-daces en Moldavie* și Idem, *Quelques données concernant la continuité des gëto-daces dans le bassin de Bistrița*, în *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Prague, 1966, 2, Praga, 1971, pp. 1048 și 1127—1128.

[NOUVELLES DONNÉES CONCERNANT LES CARPES ET LE PROBLÈME DE LA CONTINUITÉ GËTO-DACE DANS LE BASSIN DE BISTRITZA

RÉSUMÉ

Pendant l'année 1963 ont été effectués des fouilles archéologiques dans l'établissement carpique de Slobozia-Roznov. On a trouvés 5 habitations de surface, 3 huttes et 8 âtres. La céramique est de plusieurs sortes: 1. Céramique travaillée à la main d'une pâte grossière. 2. Céramique travaillée au tour (grisâtre, rouge et romaine). Ont été découvertes aussi des perles en verre et en calcedoine, un boucle d'oreille en bronze, deux fibules, 4 moulins à bras en pierre (catillus), un fer de charrue etc. L'établissement a été daté pendant le IIIe s. de n.è.

À la découverte ci-dessus mentionnée s'additionnent quelques autres: Dochia, Mastacăn, Gircina, Cîndești etc. Très importante est la découverte de Mastacăn — Dragomi-rești où on a trouvé un dépôt d'outils agricoles en fer (2 socs de charrue, 3 faucilles et 2 faux).

Après l'analyse des découvertes mentionnées, l'auteur soutient la continuité de la population autochtone dans le bassin de Bistritza, du Ier s. de n.è. jusqu'au IVe s. de n.è.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. 1, 3, 4. Dochia; 2, Puriceni; 5, Slobozia.

Fig. 2. 1, Doina; 2—4, des outils de Mastacăn.

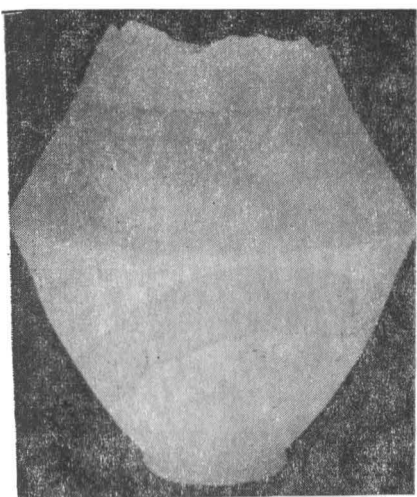
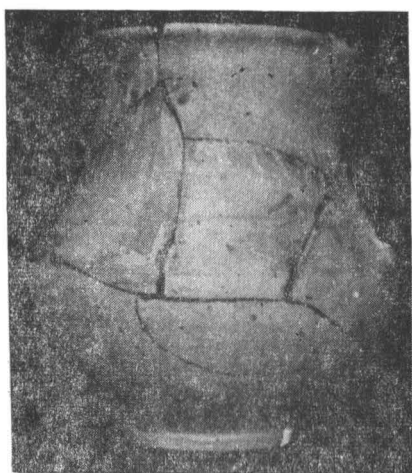
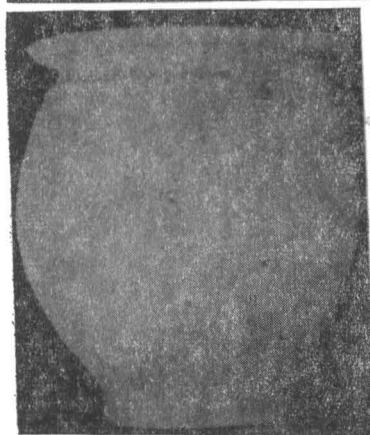
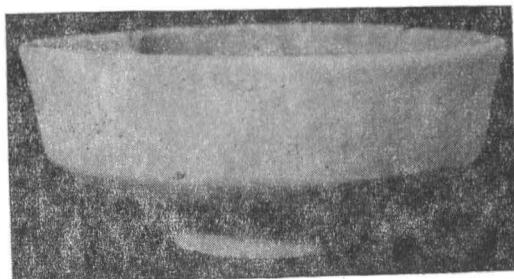
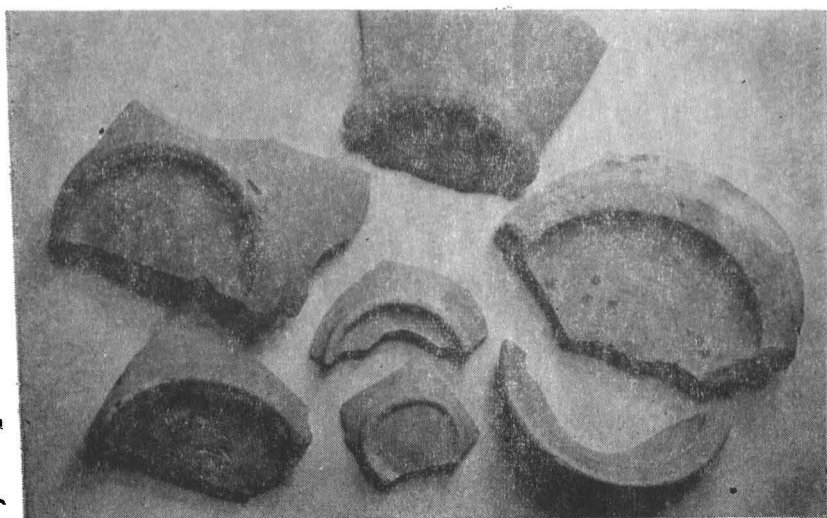
1**2****3****4****5**

Fig. 1 <http://www.muzeulnordic.ro> 2, 3, 4, 5 Slobozia.

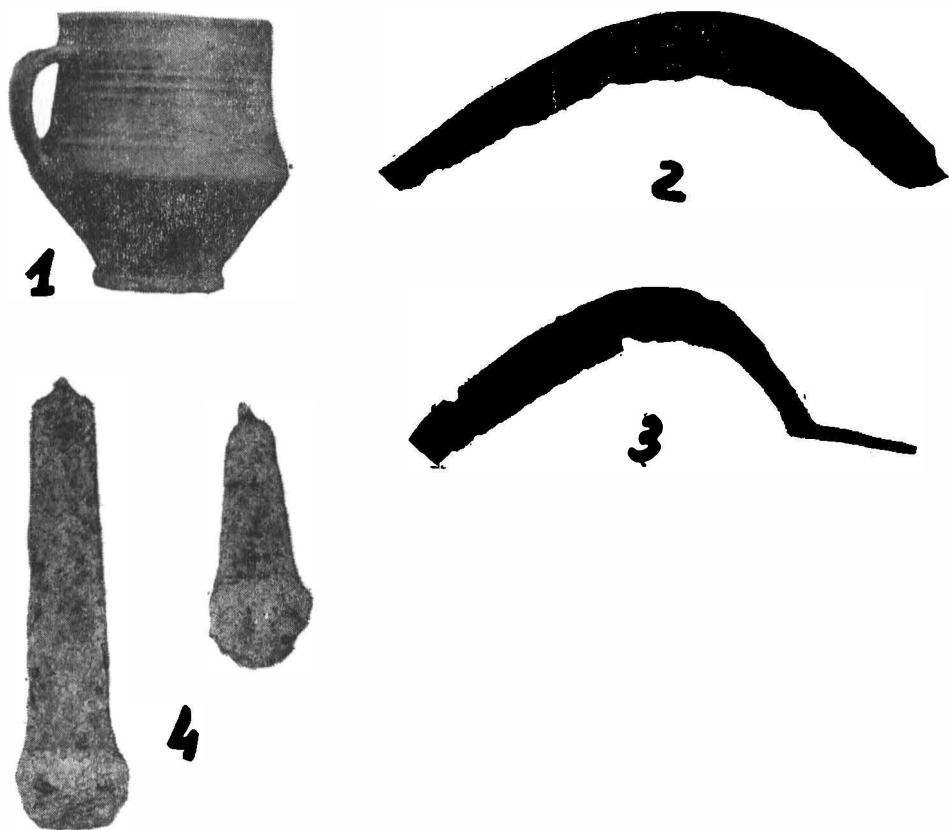

Fig. 2 1, Doina; 2—4, unelte de la Mastacăn.